

BENYOVSZKY KRISZTIÁN

A referencia mint egzisztencia – három példázat

A kilencvenes évek magyar nyelvű irodalomtudományi és kritikai diskurzusának egyik leggyakrabban tárgyalt elméleti problémájává lépett elő az irodalmi művek referenciájának, a referencialitás és fikció elhatárolhatóságának kérdése. A novella műfajának ezredvégi helyzetét tárgyaló tanulmányokban¹, a meghatározó műfaji formációvá előlépett történelmi regények² és a civil műfajok³ (napló, emlékirat, önéletrajz), valamint az azokat újraíró művek interpretációiban ismételten „megidéződnek” és értelmeződnek a témakör szempontjából irányadónak tekinthető szerzők (Ph. Lejeune, J. M. Schaeffer, P. de Man, R. Barthes, P. Ricoeur, H. White) elméleti szövegei. Közben, ne feledjük, a referálás kérdéskörére az analitikus (nyelv)filozófia és a szemiotika különböző irányzataiban kidolgozott lehetséges válaszok rendszer(telenség)e „a maga számtalan ágbogával olyasvalami, aminek közelében az ember keze-lába remegni kezd”⁴. Szerencsére a művek elemzőit nem bénítja meg ez a hagyomány annyira, hogy olykor ne születnének sajátos, bizonyos mértékig önálló javaslatok is a probléma kezelésére⁵. A fenti jelenség az irodalmi posztmodernizmus eredetiségre és referenciára egyaránt rezignáló intertextuális gyakorlatának ellenhatásaként is értelmezhető, és leírható abban a tágabb, kultúrszemiotikai keretben, melynek alaptéziseit J. M. Lotman fogalmazta meg. Lotman szerint a kultúrában – beleértve az irodalmat és az irodalomról szóló (meta)textusok cirkulációját – alapvetően kétféle tendencia érvényesül. Vannak kultúrák és kulturális kor(szak)ok, amelyeknek művészetére a külvilágtól elhatárolódó, maximálisan autonóm, önmagukba zárt szemiotikai világokként megjelenő szövegek jellemzőek, amelyek egymáshoz való viszonyukban nyerik el jelentésüket, „a modellek és klasszifikációk játékanak tág terét”⁶ nyitva meg ezzel. Ezzel ellentétes tendencia érvényesül akkor, ha a szövegek a külső valóságra orientáltak, hangsúlyozódik ábrázoló-jellegük, a *semiosis* folyamatában pedig a kulturális emlékezetben elraktározott szemiotikai modellek tartalmi interpretációja válik hangsúlyossá. „Az egyik a szélsőséges deszemantizáció és a jelek szabad játéka felé irányul, a másik pedig a hasonlóan szélsőséges szemantizáció és a külvilággal való szoros kapcsolat”⁷ felé. Ezen kettős irányú pulzálás együtt jár a profi értelmezői közösségek azon kanonizáló eljárásaival, hogy azok – ismét Lotmant idézve – „bizonyos típusú szövegek alkotását serkentik,

¹ Angyalosi G.: A sólyom szövegszerűsége. *Alföld* 1998/2, 48-61.

² Rác I. P.: A történelmi narratíva poétikai szerepe a mai magyar irodalomban. *Prae* 2000/1-2, 117-157.; Keserű J.: Folytonosság és/vagy megszakítottság? *Kalligram* 2001/3, 31-47.

³ Z. Varga Z.: Önéletírás-olvasás. *Jelenkor* 2000/1, 87-94.; Bombitz A.: Párnakönyv (Závada-jegyzetek). *Tiszatáj* 1998/1, 74-84.

⁴ Eco, U.: Kant és a kacsacsőrű emlős. Budapest, Európa 1999, 348.

⁵ Németh Z.: A posztreferenciális olvasat-élvezet. *Kalligram* 2000/10, 59-65.

⁶ Lotman, J. M.: *Asymetria a dialóg*. In: *Uő: Text a kultúra*. Bratislava, Archa 1994, 34.

⁷ I. m. 37.

s ezzel együtt másokat tabuizálnak”⁸. A – jakobsoni értelemben vett – *poétikusság* és *referencialitás* szélső pólusai közti ingamozgásról van tehát szó, amely, a vázolt jelenkori magyar diskurzust illetően, az utóbbi irányába lengett ki.

Az alább következő „példázatos interpretációk” szintén a referencialitás fogalmának egyfajta megközelítését nyújtják – a korábbi gyakorlattal szemben azonban nem a szöveg és a valóság, vagy a szerzői életrajz és a szövegvilág közti meg(-nem-)felelés viszonyát boncolgatva, sem a modern – posztmodern – poszt-posztmodern irodalomtörténeti korszakok közti viszonyok leírásában érdekelt eljárást követve, hanem az „olvasó világa” és a „szöveg világa” közti *egybeesés*, egyfajta *átfedés* jelenségét vizsgálva. Az olvasó *ember* élethelyzete, testi-lelki-mentális kondicionáltsága és a szövegben a nyelv médiumán keresztül szemiotizálódó egzisztenciális szituációk „egymásravezetése” jelenti azt a recepciós tapasztalatot, ahonnan nézve az elemzésre kerülő szövegek a leginkább megszólíthatókká válnak.

1. Óvakodj a törpé(k)től!

Az olthatatlan tudás- és hatalomszomjtól egyaránt űzött Vathek kalifa, William Beckford klasszikus *gothic noveljének* sötétlelkű figurája az alvilági erőkkel kötendő szerződés és a pokolba való alászállás felé tartó útján seregével együtt váratlanul szorult helyzetbe kerül. A kedélyesen és vidáman induló utazás akkor kezd lidérces bolyongássá változni, amikor a sötétben tátongó szakadékokkal és életveszélyes szurdokokkal övezett pusztaságban az erejében amúgyis lankadó társaság eltéved. Ráadásul hirtelen sötétség borul a tájra, és már-már apokaliptikus félelmeket keltő vihar kerekedik, s a szél vészes közelségben tanyázó vadállatok üvöltését hozza: „...a környező erdőben hamarosan ördögök vagy tigrisek szemeinek ragyogását vették észre. A vezetőket, akik tőlük telhetően kijelölték az utat, és az előőrs egy részét felfalták, mielőtt tudomást szereztek volna a veszélyről. A zűrzavar nem mindennapi volt: farkasok, tigrisek és más vérengző fenevadak seregettek oda társaik üvöltésére és mindenfelől csontok ropogása hallatszott, felül pedig félelmetes szárnyacsapkodás, mert a keselyűk is csatlakoztak hozzájuk” (55).⁹ Miután égő fáklyák lengetésével sikerül elzavarniuk a jólakott állatsereget, újabb veszélyekkel kell szembenézniük: a szekerekkel és megpakolt igavonóikkal együtt élelem és víztartalékaik is megsemmisültek. Ott állnak az ismeretlen kőszivatag tikkasztó katlanában, kiszolgáltatva Allah által elrendelt sorsuknak. Váratlanul azonban megcsillan a túlélés reménye, amikor két törpe bukkan elő a sziklák mögül, egy nagy kosárban dinnyét, narancsot és gránátalmát hozva. S a történet ezen a ponton kezd igazán érdekessé válni. Az apró emberkéek előadnak egy meglehetősen gyanúsnak ható történetet arról, miként fordultak az elemek tombolásától való rémületükben a Koránhoz, s hogy néhány versének felolvasása után egy égi hangot hallottak, mely azt parancsolta nekik: menjenek le Fakreddin áldott völgyébe és segítsenek az igazhitű kalifának, aki „halálra rémült ezek közt a hegyek közt” (62.). Ugy is cselekedtek, s hitbuzgó uruk maga küldte nekik ezeket a gyümölcsöket. Mit tesz ebben a helyzetben a kalifa? Mohóságát és szilaj természetét meg nem hazudtolva „megragadta a kosarat, és a gyümölcsök eltűntek szájában, mielőtt még a törpék mondókájuk vé-

⁸ I. m. 35.

⁹ Az idézetek után szereplő oldalszámok a következő kiadásra vonatkoznak: Beckford, W.: Vathek kalifa története (ford. Képes Júlia). Budapest, Holnap Kiadó 1991.

gére értek”(62.). Fel sem merül benne, hogy az idegenek esetleg hazudnak, s a gyümölcsök odaajándékozása mögött netán nem ártó szándék húzódik-e meg. A falat kis híján torkán akad, amikor önelégült lakmározása közben *véletlenül* rápillant az anyjától kapott kézirat egyik helyére. A következőket olvassa ott: „Ovakodj vén doktoraidtól és *könyökenyi természetű különceiktől*; ne bízzál áhítatnak álcázott cseleikben, és ahelyett, hogy *dínnyéiket megennéd*, húzzad nyársra azokat, akik hozták őket. Ha elkövetnéd azt az ostobaságot, hogy meglátogatod őket, a föld alatti palota kapuját az orrod előtt csapják be, méghozzá olyan erővel, hogy szétráz téged; testedet fölnyársalják, és denevérek kölykeznek majd a hasadban”(63. Kiemelés: B. K.). Szép kis kilátások, jegyezhetné meg ironikusan, a vázolt helyzet jelentőségét azonban az adja, hogy, némi sarkítással, rávilágít a szöveg referenciális „erejének” tapasztalatára, arra, miként is képes egy textus azáltal *beszédessé* válni az olvasó számára, hogy valamilyen módon *utal* annak valós élethelyzetére. Tekintsünk most el a történetben szereplő kézirat mágikus funkciójától, s olvassuk úgy ezt az epizódot, mint az olvasás allegóriáját.

Vathek az anyjától, Karathisz hercegnőtől kapta az „árulkodó” szöveget, akinek „oly kevéssé voltak gátlásai, oly gonosz volt, amennyire csak egy nő gonosz lehet” (36.). Azzal adja át fiának az írásokat, hogy „forduljon hozzá, ha a helyzet úgy kívánja” (60.). Alkalom adtán így is tesz, hiszen még mielőtt a két törpe felbukkant volna, már a szövegek tanulmányozásába mélyedt, és éppen érkezésük, s a nyomukban kitört üdvriválgás zavarja meg ebben. Fáradtságtól és a szomszúságtól elcsigázott embereinek zúgolódását hallva fordul az írásokhoz tanácsért. Eltévedt egy lépten-nyomon veszélyeket rejtő kopár vidéken, nincs térképe, ami segíthetné a tájékozódásban, elvesztette jónéhány emberét, mállás állatait, élelmét, italát. Noha „igen járatos volt az ég dolgai-ban, fogalma sem volt helyzetéről a földön” (54.). Úgy tűnik, erejét meghaladó feladattal áll szemben, amikor sátorába váratlanul, mintha a semmiből bukkantak volna elő, beállít a két idegen. A kalifa menten elfordul a szövegtől, meglátva a zamatos gyümölcsökkel teli kosarat, s kis idő múlva „neki is esik” az ajándéknak: „Amint evett, áhíata egyre nőtt, s miközben imádkozott, a Koránért és cukorért küldött. Ilyen lelkiállapotban leledzett, amikor az írás – melyet a törpék érkezésével félrelökött – ismét *megragadta tekintetét*” (Kiemelés: B. K.). A textus *kibívó* pillantása. Vatheket méltán fogja el a reszketés a szöveg olvastán, hisz saját helyzetére, az őt gyötrő konkrét kérdésre adott *válaszra* ismer rá benne. Mintegy tükörként szemléli önmagát a szövegben. Arra kell ráébrednie, hogy a szöveg jelöltjévé, vagy, a másik irányból közelítve, ikonikus jellé változott, melynek jelöltje a szöveg világában szituálódik. Az anyjától kapott kézirat az olvasás jelenét, az aktuális befogadási folyamat térédejét reflektálja. A fiktív világ referenciális irányú feltöltődésen megy át, s ez olvasója számára a recepció egzisztenciális téjkeként mutatkozik meg. Amit olvas, az nemcsak metaforikusan értve „szól róla”, nemcsak az övéhez valamiben *hasonló, analogikus* szituáció köszön vissza a kézirat lapjairól, hanem a szöveg világa és az olvasó világa „denotatív” is *egyezik*. A szöveg ráadásul nemcsak ábrázolja a befogadó szituációját, hanem sürgető parancsot, felhívást (Bühler) is intéz hozzá. Életre vezérítő, napra, sőt „percre kész” tanácsokat nyújtó kalauz.

A kalifa olvasástapasztalata a maga nemében kivételesnek mondható, hisz a „mindennapi életben” igen ritkán, vagy egyáltalán nem fordul elő olyan helyzet, hogy egy szöveg *leírja, szó szerint lemásolja* konkrét befogadójának – az olvasás pillanatában aktuális – élethelyzetét. A *Vathek*ben ábrázolt szituációnak inkább mitológiai attribútu-

mai vannak, amennyiben egy szöveg egyértelmű utasításként és jóslatként olvasódik, s ezáltal összetett jelentésstruktúrája redukción megy keresztül.¹⁰

2. Tágra zárt szemek

Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül* című művének korabeli recepciója arról tanúskodik, hogy akkoriban a szövegnek leginkább az önéletrajzi valóságvonatkozások felől történő értelmezése tűnt a többi lehetséges olvasat közül a legtermészetesebbnek. Ez nemegyszer azzal járt, hogy a művészi stilizáció, a megkomponáltság, a „regényesség” minimális jegyeit társították csupán a szöveghez¹¹. Az újabb interpretációk azonban már igyekeztek hangsúlyozni azoknak a művészi eljárásoknak, a fikcionális azon műveleteinek szerepét, amelyek a tények „művészi átfordításáért” – szövegesítéséért, szemiotizálásáért felelősek¹². Az értelmezést irányító előfeltevések közül a betegséget kísérő hallucinációk, félálomszerű víziók és a bizarr álmok poétikus képrendszere „mögötti” tapasztalatok „valódisága”, hitelessége, azok közvetlen és őszinte lejegyzése bizonyulhat a legkikezdhetőbbnek. A gyanú hermeneutikája azért is lép működésbe a szöveg olvastán, mivel a betegség krónikájaként, cselekményes naplójaként, mondhatni „hiteles beszámolóként” bemutatkozó mű (már) az utólagosság tapasztalata felől artikulált. Nem zárható ki tehát a szerzői emlékezet működését és az írás aktusát egyaránt jellemző kreatív-konstruktív eljárások (elhagyás, hozzátoldás, az önkényes összekapcsolás) (át)formáló hatása. Így van ez az utolsó előtti fejezet („*Oldozzatok el köteleiket*”) nagyon is megkomponált, kimódoltnak ható epizódja esetében is, mely egy olyan „olvasáseseeményt” örökít meg, amely ismételten utal az esztétikai tapasztalat létbeli motiváltságára is. Meglehetősen teatrális és a véletlen egybeesés szerepét merészen érvényesítő az elbeszélőnek az a *kísérlete*, hogy egy Thomas Mann-passzus hangos felolvasásával bizonyítsa környezetének: az orvosok prognózisával és a tudományos elvárásokkal ellentétben a műtét következtében nem veszítette el látását, sőt, olvasni is képes:

„Éjjeliszekrényem üveglapján ott feküdt a kikészített könyv, Thomas Mann *József*e, magam elé tettem a paplanra, felvettem rendes szemüvegemet, amit három éve használok. Aztán lapozni kezdtem dobogó szívvel, mint a kártyás, amikor „gusztálja” a lapot, amire élete legnagyobb tétjét feltette. Nem sokáig kellett lapoznom, a 73-ik oldal be volt hajtva – ez volt az az oldal, ahol hat héttel ezelőtt abbahagytam az olvasást, megértvén, hogy a jókora betűket még nagyítóval se látom már. Innen előre lapoztam, körülbelül annyit, amennyit Rózsi részletekben felolvasott betegágyamon. A 273-ik oldalon megálltam. Emlékeztem rá, körülbelül ott tartunk, mikor Józsefet a vándor-kereskedő izmaeliták megtalálják a veremben: a vezető leküldi fiát, Kedmát, hogy hozza ki a mélységből.”

¹⁰ L.: Lotman: I. m. 39.

¹¹ László István írja, hogy Karinthy „vidám örömmel fedezi fel, hogy milyen remek műfaj a valóság. Hogy a valóság még kompozíció szempontjából se szorul rá a művész támogatására, mert úgy csoportosít, mint a jó író. A legerthetőbben, a leghatásosabban.” Karinthy írói pályája. Katholikus Szemle 1937. dec. 744-745. In: Szalay Károly: Minden másképpen van. Budapest, Kozmosz Könyvek, 1987, 249.

¹² Olasz S.: Tér és idő Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül* c. regényében. In: Uő: A regény metamorfózisa. Budapest, Tankönyvkiadó, 1997, 106-114.

Amikor felesége belép, lassan, kissé akadozva, de fennhangon olvasni kezdi a regényt: „*ott ült kötelékeiben, lehorgadt fővel, és dohszagot árasztott...*”

„*sebei elvarasodtak és meglehetősen begyógyultak odalenn, és szemeinek duzzadása is annyira lelohadt, hogy ki tudta nyitni... Ferdén feltekintett alóluk... kíváncsian nézett megmentőire... még mosolygott is csodálkozásukon...*”

„*...oldozátok el kötelékeit, így van rendjén, és hozzátok tejet, hogy megenyhüljön...*”

Mikor az orvosok rövid időn belül megvizsgálják, értetlenül csóválják a fejüket, s csak annyit tudnak mondani: „*Ein Wunder. Ez csoda.*” Akárcsak a Mann-idézet aktualitása.

A szöveg a szövegben eljárás eredményezte *belső tükrözéssel* van itt dolgunk, immár másodszor ebben a fejezetben. Amikor az elbeszélő fokozatosan ráébred, hogy a diagnózis ellenére mégsem vakult meg, s ezt még – a megfelelő alkalmat várva – egyelőre titkolja, egy irodalmi példa jut eszébe. A Sztrogof Mihály azon jelenete, melyben a tatar vezér megvakításra ítéli a cár követét. A hóhér egy izzó pallost suhint el közvetlenül a szeme előtt. Ezt látva a követ édesanyja összeseik, de még mielőtt meghalna, fia elárulja neki a titkot: mivel a szeme tele volt könnyel, a megvakíttatás nem sikerült, továbbra is lát! Az összefüggés nem szorul különösebb magyarázatra, mindenestre kérdéses, vajon ott és akkor *tényleg ez a példa* jutott-e eszébe Karinthynek. A második, előbb idézett jelenetben szintén arról van szó, hogy József helyzete, az analógia finomabb szálain keresztül, az elbeszélő helyzetét képezi le. A narrátor néhány bekezdéssel korábban tudósít arról, hogy kötését az orvosok eltávolították, (ne feledjük, a fejezet címe épp egy Thomas Mann-idézet: „oldozátok el kötelékeit”) s megnézvén magát a tükörben „őrülten komikusan hatott rám, ahogy fülig érő nagy szám és vaskos orrom biztatóan és szemérmesen *mosolyogni próbált*” (Kiemelés: B. K.). József a sötét veremben eltöltött hosszú idő után hunyorogva tekint fel megmentőire („szemeinek duzzadása is annyira lelohadt, hogy ki tudta nyitni”), és „még mosolygott is csodálkozásukon”. Két ember, aki az ideiglenes vakság, a sötétség világából lassan araszol vissza a fény, a világosság felé. Az egybeesés megdöbbentő. S az olvasó itt kezd gyanakodni. Az a mód, ahogy az elbeszélő „kispekulálja”, hol is tarthatnak a regény felolvasásban („előre lapoztam, körülbelül annyit, amennyit Rózsi részletekben felolvasott betegágyamon”) – szóval, nem tudom... Bár ki-ki személyes olvasástörténetével mérje össze a jelenet „hihetőségét”.

Tény viszont, hogy a József-részlet elolvasásának epizódja ismét látni engedte a szövegeknek a befogadó egzisztenciális horizontja felé való megnyílását, azt a tapasztalatot, hogy a szövegértés a Másikon keresztüli önértés (élmény)forrásává válhat.

3. Hárman, Péterek

Csehov *A diák (Sztudent)*¹³ című novellája a választott három mű közül a legárnyaltabban rajzolja meg a szövegek befogadásának azon egzisztenciális dimenzióit, ame-

¹³ A. P. Csehov: Sztudent. In: Polnoje szobranoe socsinyenye 8. Moszkva, Izdatyelsztvo Csajka 1977, 306–310. A novellát Lányi Sarolta fordításában idézem: A. P. Csehov: A diák. In: Uő: A 6-os számú kórterem. Elbeszélések és kisregények 1892-1895. Bp., Magyar Helikon 1974, 413–417.

lyeket az első két „példázat” csak röviden meg-megvillantott, miközben egy ismert bibliai történet újramondásán keresztül az intertextualitás pragmatikai vetületét is látatja.

A novella középpontjában Péter apostol élettörténetének szegényletes epizódja, Jézus elárultatása áll. Ezt meséli el két özvegyasszonynak (aki anya és lánya) Ivan Velikopolszkij teológus, a szöveg szekundér narrátora. Hangsúlyos szerepe van a bibliai pretextus térideje és a történet térideje közti analógiáknak. Éppen *nagypéntek* este van, amikor sétájáról hazatérőben, Ivan letelepszik az asszonyok rakta *tábornút* mellé, és minden különösebb bevezetés nélkül belekezd *Péter* történetébe. Az általa előadott változat szövegében sajátos módon keverednek a négy evangélium¹⁴ motívumai, hol egyenes idézet, hol pedig szabad átírás, parafrázis formájában. A diák nem memoriterként „mondja föl” valamely evangélista változatát, hanem a párhuzamos szöveghelyekből és saját kiegészítéseiből állítja össze – konstruálja meg *ott és akkor* Péter árulásának történetét, kizárólag emlékezetére hagyatkozva. Fontos, hogy nem csak reprodukálja a két hallgató számára bizonyára jól ismert passzus(oka)t, hanem *értelmezni* is próbálja az(oka)t. Ez megmutatkozik abban, hogy kiegészíti az eredeti „kitöltetlen helyeit” („Péter a bánattól, aggodalomtól elgyötörten, tudod, kialvatlanul, megérezte előre, hogy most valami rettenetes történik a földön, s követte mesterét...”; „a többi munkások is bizonyára gyanakodva, szigorúan néztek rá, mert ő zavarba jött...”; „Ugy el tudom képzelni: csöndes, csöndes, sötét, sötét a kert, és a csöndben alig hallható az ő elfojtott sírása...”), s ezzel is közelebb hozza, „megfoghatóbbá”, plasztikusabbá teszi a befogadók-hallgatók számára a szöveget, illetve megszólító és kommentáló kifejezésekkel igyekszik *bevonni őket* a mű világába („Ha még emlékszel, az utolsó vacsorán...”; „Később, erről hallottál...”; „Jaj, milyen szörnyű éjszaka volt az, öreganyám!”). A mű világa és a befogadók világa közti távolság csökkentését, tehát az *idegenség tapasztalatának* legyőzését szolgálják Ivánnak azok a megjegyzései, melyekkel reflektálja a bibliai kronotoposz aktualitását: „Pontosan ilyen hideg éjszakán melegegett a tűz mellett Péter apostol”; „Velük együtt állt a tűz mellett Péter, s ő is melegegett, mint én most itt”. Iván elbeszélése megdöbbentő hatást gyakorol a két özvegyre: „Vasziliszta még mindig mosolyogva hirtelen felzokogott, nagy cseppekben, bőségesen omlott a könnye orcájára, és eltakarta arcát a tűz elől, mintha szégyellné könnyeit, Lukerja pedig mozdulatlanul bámulván a diákra, elvörösödött, arckifejezése feszült és súlyos lett, mint aki nagy erővel fojtja el fájdalmát”. A primér elbeszélő elhallgatja a két nő múltját és aktuális élethelyzetét, nem tudjuk, miért váltott ki belőlük ez a történet ilyen heves reakciókat, mi volt az Péter sorsában, ami *megszólította* őket, s ami ennyire kibillentette őket fásult nyugalmukból. Iván sem tud biztosat mondani, csak sejtésének ad hangot, már útban hazafelé (hozzátehetjük viszont, hogy *nem is tudhatna* többet: az, ami a befogadókban történik, már a személyiség legbensőbb, legintimebb szféráit érinti): „...mivel Vasziliszta zokogott, leánya pedig zavarba jött, ebből nyilvánvaló, hogy amiről ő az imént beszélt nekik, ami tizenkilenc évszázaddal ezelőtt történt, annak köze van a jelenkorhoz: mind a két asszonyhoz, sőt ebben az eldugott faluban mindenkire, még őhöz is.” A mondat zárlata már jelzi, hogy maga az elbeszélő sem marad „érintetlen” a szövegtől. Nemcsak az özvegyek ismernek, valamilyen vonatkozásban, saját sorsukra Péter alakjában, s értenek meg valamit önmaguk

¹⁴ Péter történetét lásd: Mt 26,31–35, Mk 14, 26–31, Lk 22, 31–34 és 54–62, Jn 18, 15–18 és 25–27.

létszituációjából, hanem a diák is. (Így nyerhet a címbe emelt kifejezés religiózus megfelelője – *tanítvány* – különös fontosságot az értelmezés szempontjából). A novella elején egy meglehetősen kiábrándult, megkeseredett és a történelmet a „szegénység... a tudatlanság, búbánat... pusztaság, homály és leigázottság” kilátástalan körforgásaként szemlélő Ivánnal találkozunk. Az özvegyekkel történt találkozás után egy szinte teljesen más ember indul hazafelé, egy olyan Iván, aki az események (elbeszélés, értelmezés) hatására már úgy látja, hogy „a múltat egymáshoz folyó események szakadatlan láncolata kapcsolja a jelenhez”, s akiben lassanként feltámadt „a fiatalság, az erő, az egészség” és „gyönyörűnek, csodálatosnak, magasztos értelemmel telítettnek látta az életet”. Ricoeur írja, hogy „minden interpretáció arra törekszik, hogy egy bizonyos eltávolodást és távolságot győzzön le: azt, amely az értelmező, és aközött a már letűnt kultúra között feszül, amelyhez a szöveg tartozik. Azzal, hogy legyőzi ezt a távolságot, azzal, hogy a szöveg kortársává válik, az egzegéta magáévá teheti az értelmet, az idegent sajátjává, a sajátjává akarja tenni, vagyis, *amikor a másik megértésén fáradozik, saját magát akarja jobban megérteni*. Így minden hermeneutika, nyíltan vagy burkoltan, önmagunk megértése a másik megértésének kitérőjén keresztül”¹⁵. Iván olyan hermeneuta, aki miközben közvetít, *fordít, értelmez* egy ismerős, de mégis idegen szöveget, maga is megváltozik a tevékenység hatására. Vagy ismét Ricoeurt idézve a „szemantika reintegrálódik az ontológiába”¹⁶.

Azt hiszem ez lehet egyben a *referencia mint egzisztencia* „példázatos értelmének” legtömörebb megfogalmazása is.

¹⁵ Ricoeur, P.: Létezés és hermeneutika. In: A hermeneutika elmélete 1, (Fabiny T. szerk.) Szeged, JATE 1987, 236.

¹⁶ I. m.